

Manželství a nesezdané soužití po padesátce¹

Dana Hamplová

Marriage and Cohabitation in Later Age

Abstract: The paper focuses on the union formation in later life using SHARELIFE data from 13 European countries. First, it shows that proportion of single individuals aged 50-69 and the proportion of those who (re)partner vary significantly across European countries. The highest levels of (re)partnering were observed in Scandinavia and the lowest in Southern and Central Europe. Second, it shows that women are much less likely to enter a new coresidential union than men in all studied countries but the relative difference between men and women vary. The smallest difference was observed in Scandinavia and the Czech Republic, the largest in Southern Europe, Austria, and Switzerland. Third, repartnered individuals tend to be younger, more educated, and more likely divorced than widowed comparing to those who stay single.

Keywords: marriage, cohabitation, ageing.

Celá řada empirických studií ukazuje, že zdraví a celková pohoda člověka úzce souvisí s rodinným stavem [Brown 2000; Hamplová 2006; Murphy et al. 2007; Rogers 1996; Ross et al. 1990; Stack, Eshleman 1998]. Rodinný stav a partnerské historie se považují i za jeden z klíčových faktorů tzv. úspěšného stárnutí [Crosnoe, Elder 2002; Hughes, Waite 2009; Lillard, Waite 1995]. Dosavadní práce věnovaly rozsáhlou pozornost rozvodovosti a ovdovění a jejich důsledkům pro zdraví a sociálněekonomickou situaci stárnoucí populace, mnohem méně však víme o podmínkách a důsledcích formování nových partnerských svazků.

Studie, které se partnerskými svazky uzavřenými po padesátce zabývají, jsou vzácné a většinou kvalitativního charakteru [Caradec 1997; Clarke 2005; Davidson 2001, 2002; Spalter 2010; Van Den Hoonaard 2002]. Umožňují nám tak porozumět, proč starší lidé chtějí nebo či naopak nechtějí do nového svazku vstoupit, nemůžeme z nich však vyvozovat, jaký podíl populace tak učiní. Absence kvantitativního výzkumu na téma uzavírání partnerských svazků ve vyšším věku přitom nelze vysvětlit tím, že by se jednalo o ojedinělou záležitost. Například De Jong Gierveld [2002] na základě analýz reprezentativního vzorku nizozemské populace tvrdí, že podíl mužů a žen, kteří vstupují do nového svazku po 50. roku věku, jsou „signifikantní“² [ibid:61]. Podobně Hamplová [2011] naznačuje, že v některých evropských zemích vstupuje do nového svazku až třetina jedinců, kteří se ve věku 50-70 let ocitli bez partnera.

Hlavním důvodem nedostatku studií zabývajících se svazky ve vyšším věku jsou především omezené datové zdroje. Data běžné demografické statistiky sice přináší informaci o podílech populace uzavírající manželství ve věku nad 50 let, lze však předpokládat, že – zvláště v případech opakovaných svazků – právně uzavřená manželství představují jen část nových soužití. Jistou výhodou oproti běžným demografickým statistikám mají výběrová šetření zaměřená na demografické chování, která nám umožní zahrnout i nesezdaná soužití, v běžných výzkumech však nenajdeme takový počet starších lidí, který by byl dostatečný k analýzám partnerského chování této skupiny.

Ojedinělou příležitostí věnovat se formování nových partnerských svazků ve vyšším věku tak nově nabízí projekt SHARE (Study of Health, Ageing, and Retirement in Europe)³ zaměřený na životní podmínky mužů a žen padesátiletých a starších. Ve třetí vlně tohoto srovnávacího výzkumu byla zjišťována předchozí životní dráha respondentů a díky retrospektivnímu charakteru těchto dat můžeme zrekonstruovat celkové partnerské dráhy dotazovaných jedinců a odhadnout, jaký podíl starších mužů a žen do nového partnerského svazku v různých evropských zemích vstupuje. Konkrétně hledáme odpověď na tři otázky. Zaprvé, jaký podíl jedinců ve věku 50-69 let vstupuje do nového svazku? Zadruhé, liší se ve formování pozdních svazků muži a ženy a jak lze tyto odlišnosti vysvětlit? Zatřetí, jací lidé do těchto svazků vstupují? Vzhledem k nedostatku základních údajů o partnerství ve vyšším věku má náš text spíše deskriptivní než analytický charakter. Na úvod musíme zdůraznit, že nás zajímají partnerské svazky se společným bydlením, tj. manželství a nesezdaná soužití.

Data

Třetí vlna výzkumu SHARE (2008-2009, SHARELIFE⁴), ve které dotazovaní odpovídali na otázky týkající se jejich předchozí životní dráhy, se účastnilo 26 276 mužů a žen ve věku 50+ z 13 evropských zemí. Jedná se o retrospektivní historie respondentů, kteří se zúčastnili minimálně jedné vlny panelového šetření SHARE. Velikost vzorků v jednotlivých zemích se pohybuje od 925 (Rakousko) po 3 184 (Řecko). Průměrný věk respondentů byl v době šetření 66,9 let (více viz tabulku 1).

V retrospektivních historiích máme k dispozici informaci o všech manželstvích a nesezdaných soužitích respondenta. V případech manželství bylo zjišťováno, v jakém roce vztah vznikl, v jakém roce pár vstoupil do manželství a v jakém roce začal společně žít. V případě, že spolu manželé v době sběru dat již nežili, byl respondent dotázán, jaký je důvod (úmrtí partnera, rozchod, partner je institucionalizovaný, jiné). Pokud partner zemřel, byl zjišťován rok úmrtí, v případě rozchodu měl respondent uvést, kdy skončilo společné soužití. U institucionalizovaných partnerů byl zaznamenáván rok, ve

kterém spolu pár přestal žít. Nejvyšší počet manželství zaznamenaných u jednoho respondenta bylo šest.

V další sekci dotazníku byly zjišťovány informace o nesezdaných soužitích. Respondenti uváděli, ve kterém roce vztah začal a ve kterém roce spolu začali žít. Pokud již s tímto partnerem nežili, měli odpovědět, jaký byl důvod (úmrtí partnera, rozchod, partner je institucionalizovaný, jiné) a v jakém roce partner zemřel, respektive v jakém roce přestali žít společně. Maximální počet nesezdaných soužití uvedených jedním respondentem je osm.

V empirické části budou použity následující proměnné založené na datech SHARELIFE:

- **Věk** – stanoven jako rozdíl mezi měsícem a rokem rozhovoru a měsícem a rokem narození.
- **„Nezadaný“** – dummy proměnná, která vyjadřuje, zda respondent žil mezi 50. a 70. rokem bez partnera. Tato proměnná získala hodnotu 1, pokud žil respondent „nezadaný“ ve věku 50 let nebo pokud jeho manželství (nesezdané soužití) skončilo úmrtím nebo rozchodem/rozvodem mezi jeho 50. a 70. rokem. Konec partnerství se počítá od okamžiku odděleného bydlení, nikoliv právního rozvodu.
- **„Pozdní partnerství“** – dummy proměnná vyjadřující, zda respondent mezi 50. a 70. rokem vstoupil do nového manželství nebo nesezdaného soužití, tj. začátek alespoň jednoho nového svazku ležel mezi jeho 50. a 70. rokem věku.
- **Vzdělání** – základní (kategorie ISCED 1 a 2), střední (kategorie ISCED 3) a vyšší (kategorie ISCED 4+).
- **Typ nového svazku** – dummy proměnná rozlišující, zda se jedná o manželství či nesezdané soužití.
- **Důvod ukončení předchozího svazku** – rozchod (rozvod) či úmrtí partnera.

Jako kontextuální proměnné byly použity:

- **Podíly mužů a žen v populaci:** index femininity – koeficient získaný vydělením počtu žen počtem mužů v dané věkové skupině. Počty mužů a žen v populaci byly získány z Eurostatu.
- **Míra genderových nerovností** je vyjádřena pomocí ukazatele Gender Inequality Index, který byl vytvořen v rámci rozvojového programu OSN (viz <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/68606.html>). Tento index se skládá ze tří dimenzí – postavení na pracovním trhu (zaměstnanost žen), politického zastoupení žen (vzdělání a podíly žen v parlamentu) a reprodukčního zdraví. Vzhledem k malým rozdílům v této třetí dimenzi mezi evropskými zeměmi variabilita jejich indexu závisí především na prvních dvou dimenzích.
- **Velikost partnerského trhu** – podíl „nezadaných jedinců“ v datech SHARELIFE.

Podíly mužů a žen vstupující do pozdních partnerství

Frekvence svazků uzavíraných po padesátých narozeninách v samém základu závisí na tom, zda je v dané věkové kategorii dostatečný počet mužů a žen, kteří nežijí s partnerem. Je zřejmé, že kdyby všichni lidé žili kontinuálně v jednom svazku od

mládí až do smrti (a oba zemřeli v podobném věku), nemuseli bychom se formováním nových partnerství vůbec zabývat. Mezi respondenty šetření SHARE, kterým bylo v době šetření 50-69 let, bylo 22 % žen a 15 % mužů „nezadaných“. Pod pojmem „nezadaný“ přitom označujeme jedince, kteří nežijí s partnerem bez ohledu na to, zda mají či nemají nějaký stálý vztah mimo svoji domácnost. Největší podíl „nezadaných“ žen byl v Rakousku (31 %), Francii a České republice (28 %) a Polsku a Řecku (26 %), nejnižší naopak ve Švédsku (18 %), Itálii (17 %) a Nizozemí (16 %). Nejvyšší podíl mužů, kteří nežili s partnerkou, najdeme v Polsku, Španělsku a Francii (18 %), nejnižší v Řecku (13 %), Itálii (12 %) a Nizozemí (10 %). Musíme však zdůraznit, že tyto údaje zachycují jen partnerskou situaci v době šetření. Podhodnocují tak počet „nezadaných“, protože nezahrnují ty, kdo sice prožili nějakou dobu bez partnera, ale poté vstoupili do nového svazku.

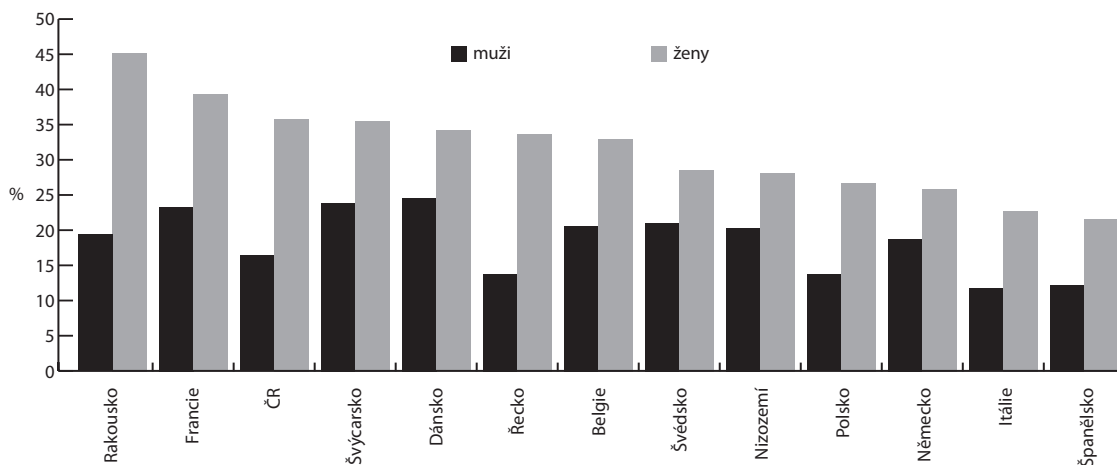
Pokud chceme zjistit podíly mužů a žen, kteří strávili alespoň část doby mezi svými padesátými a sedmdesátými narozeninami bez partnera a představují tak populaci v „riziku“ vstoupit do nového svazku, musíme se podívat na retrospektivní data a zjistit, kolik respondentů nežilo ve věku padesát let v manželství či nesezdaném soužití a kolik jich partnera mezi padesátými a sedmdesátými narozeninami ztratilo (rozvodem/rozchodem nebo úmrtím). V datech SHARELIFE zažilo mezi padesátým a sedmdesátým rokem věku nějakou epizodu „svobodnosti“ 18 procent dotazovaných mužů a 31 procent dotazovaných žen. Podíly mužů a žen, kteří ve věku 50-69 let prožili alespoň nějaký čas mimo partnerský svazek, se však významně liší v různých evropských zemích.

Jak vidíme z grafu 1, nejméně mužů, kteří žili mezi svými padesátými a sedmdesátými narozeninami alespoň chvíli bez manželky či partnerky, najdeme v jižní Evropě a Polsku, nejvyšší podíly jsou naopak ve skandinávských zemích, Švýcarsku a Francii. I v případě žen platí, že nejméně nezadaných padesátnic a šedesátnic nalezneme v jižní Evropě, nejvíce jich však žije v Rakousku, Francii, České republice a Švýcarsku (viz graf 1).

Z hlediska našeho tématu je důležitější, kolik z nezadaných padesátníků a šedesátníků založí novou domácnost s partnerem. Graf 2 napovídá, že i v tomto ohledu mezi evropskými zeměmi existují zásadní rozdíly. Nejméně nových svazků vzniká v jižní a střední Evropě (Řecko, Itálie, Česká republika a Polsko), tedy v zemích s relativně konzervativním rodinným chováním, nejvíce naopak ve Skandinávských, případně germánských zemích. Ve Švédsku tak více než 40 % starších „nezadaných“ mužů vstoupí do opětovného svazku. V Dánsku, Švýcarsku, Rakousku a Německu tak učiní téměř třetina z nich. Pokud tato čísla vztáhneme na celý vzorek, tedy ne pouze na „nezadané“, znamená to, že ve Skandinávii podle našeho odhadu vstoupí do nového svazku přibližně desetina mužů ve věku 50-69 let.

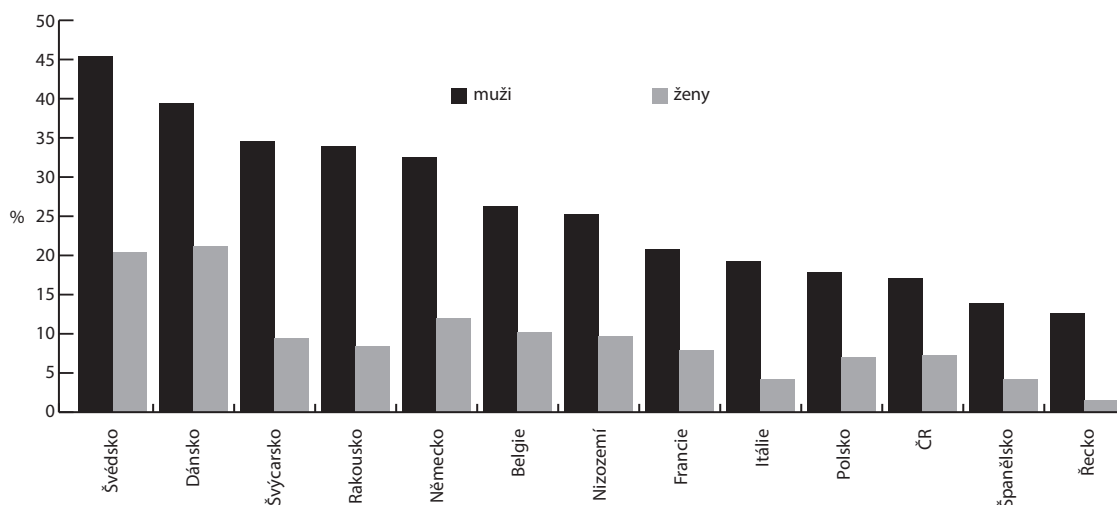
Nepřekvapí, že ženy ve stejné věkové kategorii mají celkově výrazně nižší pravděpodobnost založit domácnost s novým partnerem. Nejčastěji k tomu však dochází opět ve Skandinávii, kde přibližně pětina „nezadaných“ padesátnic a šedesátnic vstoupí znovu do manželství nebo nesezdaného soužití. Tyto ženy představují podle našich odhadů přibližně 6 procent z celkové populace žen ve věku 50-69 let.

Graf 1: Podíly respondentů, kteří ve věku 50-69 let prožili epizodu svobodnosti

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

Graf 2: Nové svazky, procento nezadaných ve věku 50-69

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

Pozdní svazky – rozdíly mezi pohlavími

Musíme upozornit na skutečnost, že ženy mají sice celkově nižší pravděpodobnost začít žít s novým partnerem, ale i relativní rozdíly mezi muži a ženami ve formování nových sňatků po padesátce se v jednotlivých zemích zásadně liší. Zatímco ve Skandinávii a České republice mají muži přibližně dvojnásobnou pravděpodobnost vstoupit do nového svazku než ženy, v Rakousku, Švýcarsku a Itálii jsou podíly mužů v nových partnerstvích přibližně čtyřnásobné a v Řecku více než osminásobné než podíly žen. Řecko je tak zemí nejen s celkově nejnižším podílem nových svazků, ale pokud do nového partnerství někdo vstoupí, jsou to téměř výhradně muži (zjevně s mladšími ženami).

Jak rozdíly mezi zeměmi ve vstupu do nových partnerství po padesátce a v rozdílech mezi muži a ženami vysvětlit? Hypotéz se nabízí několik. Zprvu, úroveň formování nových

svazků i rozdíly v relativních šancích mužů a žen vstoupit do nových partnerství mohou souviset s počty mužů a žen ve vyšším věku v populaci. Jinými slovy: i kdyby se starší ženy rády vdaly, není pro ně dostatek ženichů, protože muži se v průměru dožívají nižšího věku. Nedostatek potenciálních partnerů pak může ještě umocňovat i skutečnost, že muži často hledají partnerky mladší, než jsou oni sami [Smith et al. 1991]. Nerovnovážený sňatkový (či partnerský) trh pak může celkově snižovat počty nových svazků a zvyšovat rozdíly v šancích mužů a žen vstoupit do nového svazku.

Kvalitativní studie však naznačují, že relativně nízký podíl starších žen, které se znovu vdají nebo začnou žít s novým partnerem, může odrážet i jejich neochotu založit novou domácnost s mužem. Nové manželství či nesezdané soužití by pro ně totiž často znamenalo obnovené břímě zodpovědnosti za domácí práce a péči o partnera. Mnohé z těchto žen však v rozhovorech deklarovaly, že o jednoho muže již v životě

pečovaly, a jsou rády, že se jim z dalších pečovatelských povinností podařilo vyvázat. I když tyto ženy nutně neodmítají romantické vztahy, brání se společné domácnosti [Davidson 2001, 2002]. Relativně vysoký podíl nových svazků i relativně vyšší podíl padesátnic a šedesátnic v nových svazcích ve Skandinávii může naznačovat, že vyšší rovnost genderových rolí opravdu zvyšuje pravděpodobnost formování nových partnerství a snižuje rozdíly mezi staršími muži a ženami v pravděpodobnosti vstupu do nového svazku.

Poslední možné vysvětlení rozdílů v pravděpodobnosti vstupu do nového svazku, a případně i rozdílů mezi pohlavími, souvisí s velikostí sňatkového (či obecně partnerského) trhu. Můžeme totiž předpokládat, že čím víc „nezadaných“ jedinců ve společnosti je, tím frekventovanější nové svazky budou, protože lidé mají větší šanci potkat někoho, kdo vyhovuje jejich představám. Velikost partnerského trhu by tak mohla být alternativním vysvětlením vyššího počtu nových svazků v severských zemích.

Abychom ověřili význam zmíněných tří hypotéz, vypočítali jsme sadu korelací a parciálních korelací. Ty nám napoví, jak silná je souvislost mezi formováním nových svazků, relativním počtem mužů a žen, genderovou rovností a velikostí partnerského trhu. Relativní „přebytek“ žen v dané věkové skupině jsme získali vydělením počtu žen počtem mužů (zdroj dat: Eurostat). Rozlišujeme přitom tzv. index femininity⁵ ve věku

50-59 a 60-69 ze dvou důvodů. Zaprvé, v nižší věkové skupině se ještě plně neprojevuje nadúmrtnost mužů a v některých zemích počty mužů dokonce převyšují počty žen. Zadruhé, jak ukážeme později, většina nových svazků ve starším věku vzniká právě mezi padesátým a šedesátým rokem a později se pravděpodobnost vstupu do nového partnerství výrazně snižuje. Míru genderových nerovností vyjadřujeme pomocí indexu GII (Gender inequality index, UNDP). Velikost sňatkového trhu pak odhadujeme na základě podílu nezadaných jedinců v datech SHARE v dané zemi.

Tabulka 2 přináší korelační koeficienty, z nichž lze vyčíst, nakolik formování nových svazků souvisí s relativním počtem mužů a žen v populaci, s genderovou nerovností a s celkovým podílem „nezadaných“. V levém sloupci uvádíme celkové korelace neočištěné od vlivu ostatních faktorů, v pravém sloupci přidáváme parciální korelace, které kontrolují vliv ostatních charakteristik. Z tabulky jasně vyplývá, že celková pravděpodobnost vstupu do nového svazku souvisí jak s relativními počty mužů a žen v populaci, tak s mírou genderových nerovností a velikostí partnerského trhu. Čím víc je žen ve srovnání s muži a čím větší jsou genderové nerovnosti, tím méně nových svazků vzniká. Korelační koeficienty jsou v obou případech vysoké: -0,66 a -0,68. Vztah mezi velikostí partnerského trhu a podílem nových partnerství je naopak pozitivní – čím více „nezadaných“ jedinců, tím častější jsou nová partnerství po padesátce. Ve srovnání s relativním počtem mužů a žen v populaci a mírou genderových nerovností je však souvislost mezi velikostí partnerského trhu a formováním nových partnerství slabší (korelační koeficient 0,32). Pokud tyto korelace očistíme od vlivu ostatních faktorů (zajímá nás například „čistý“ vliv genderových nerovností poté, co kontrolujeme velikost partnerského trhu⁶), celkové závěry o vztahu mezi zmíněnými třemi charakteristikami a formováním nových partnerství zůstávají stejné, vztahy se však celkově oslabí.

Tabulka 2 rovněž ukazuje, nakolik relativní počet mužů a žen v populaci, genderová nerovnost a velikost partnerského trhu souvisí s rozdíly mezi muži a ženami v šancích vstoupit do nového svazku. Z tabulky je zřejmé, že souvislost mezi počty nezadaných a rozdíly mezi muži a ženami v pravděpodobnosti vstoupit do nového svazku spolu příliš nesouvisí (korelační koeficient -0,10). Významný je však relativní „přebytek“ žen ve vyšším věku a míra genderových nerovností. Stručně řečeno, čím víc je společnost genderově nerovná a čím víc je žen ve srovnání s muži, tím větší jsou rozdíly v počtu starších mužů a žen vstupujících do nových partnerství.

Tabulka 1: Počet respondentů a průměrný věk podle zemí

	N	Věk
Rakousko	925	68,4
Německo	2129	66,7
Švédsko	2284	68,3
Nizozemí	2554	65,8
Španělsko	2453	69,0
Itálie	2889	67,5
Francie	2675	67,3
Dánsko	2315	65,6
Řecko	3184	66,6
Švýcarsko	1467	66,6
Belgie	3111	67,2
Česko	2030	66,1
Polsko	2270	65,5

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

Tabulka 2: Korelační koeficienty mezi charakteristikami společnosti a podílem svazků uzavřených ve věku 50-69 let a relativním rozdílem mezi muži a ženami

	Podíl nových svazků		Relativní rozdíl muži/ženy	
	korelace	parciální korelace	korelace	parciální korelace
Poměr pohlaví v populaci 50-69	-0.66	-0.57 ^a	0.35	0.21 ^a
Poměr pohlaví v populaci 50-59	-0.65	-0.45 ^a	0.49	0.36 ^a
Index genderové nerovnosti	-0.68	-0.55 ^b	0.39	0.27 ^b
Podíly nezadaných	0.32	0.41 ^b	-0.11	-0.10 ^b

^a Kontroluje genderové nerovnosti a podíly nezadaných

^b Kontroluje poměr pohlaví v populaci 50-59

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

Vstup do pozdního svazku podle vzdělání a způsobu ukončení předchozího svazku

Tabulky 3 a 4 shrnují údaje o jedincích, kteří vstoupili do nového svazku, a v případě, kdy to je možné, je srovnává s těmi, kteří tak neučinili. Co z těchto tabulek vyčteme? Zaprvé, většina mužů a žen, kteří vstoupí po padesátých narozeninách do nového partnerství, tak učiní v nižším věku. Přibližně polovina nových partnerství tak vznikla mezi padesátým a pětapadesátým rokem věku, zatímco po šedesátých pátých narozeninách vstoupilo do nového partnerství přibližně jen 8 procent mužů a žen z těch, kdo našli nového partnera (viz tabulku 3).

Z dat SHARELIFE dále vyplývá, že muži i ženy, kteří vstupují do nového svazku, jsou vzdělanější, než ti, kteří tak neučiní. Vysokoškoláci mají například téměř dvojnásobnou pravděpodobnost uzavřít pozdní manželství nebo začít žít v nesezdaném soužití než lidé se základním vzděláním. Tento závěr přitom platí pro ženy i muže. Tabulka 4 tak ukazuje, že do nového svazku vstoupilo 11 procent vysokoškolaček a 31 procent vysokoškoláků, ale jen 7 procent žen a 19 procent mužů bez středoškolského vzdělání.

Nové svazky jsou rovněž typičtější pro rozvedené⁷ než pro ovdověné. Zatímco pouze čtvrtina ovdovělých mužů začne žít s novou ženou, mezi rozvedenými tak učiní více než třetina. Rozdíl mezi ovdovělými a rozvedenými jsou pak zvláště patrné v případě žen – pouze 5 procent ovdovělých žen založí domácnost s novým mužem, zatímco z rozvedených tak učiní 16 procent.

Tabulka 3 dále naznačuje, že muži vstupují do nových partnerství nejen častěji, ale i rychleji než ženy. Pětina z nich začne žít s novou partnerkou do roka poté, co jejich předchozí manželství nebo nesezdané soužití zaniklo, do pěti let tak učiní dvě třetiny. Naproti tomu jen desetina znovu zadaných žen začne žít s novým partnerem do jednoho roku po skončení předchozího vztahu, a do pěti let tak učiní dvě pětiny. Padesátice a šedesátnice rovněž častěji vstupují do nesezdaných soužití, než se vdávají, zatímco mezi padesátníky a šedesátníky převažuje manželství.

Tabulka 3: Charakteristiky svazků uzavřených ve věku 50+, %

Věk opakovaného svazku	Pohlaví	
	Muž	Žena
50-54	50.6	48.7
55-59	27.7	27.9
60-64	13.3	14.6
65-70	8.4	8.8
Doba od ukončení předchozího svazku		
0-1 rok	21.9	10.8
2-5 let	37.9	31.1
6-10 let	20.8	23.5
Více než 10 let	19.5	34.6
Typ nového svazku		
Manželství	53.3	45.1
Nesezdané soužití	46.7	54.9

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

Závěr

Studie zabývající se životní dráhou se většinou soustřeďují na první část života. Pozornost tak přitahují otázky rodinných startů, rodičovství, partnerství, vstupu do prvního zaměstnání a jeho stabilita a změny časování těchto událostí [Chaloupková 2010]. Události spojené s druhou polovinou života však v české sociologii přitahují mnohem méně pozornosti. Vznik a zánik partnerských svazků ve vyšším věku jsou přitom důležitá témata, protože podle mnohých autorů výrazně ovlivňují zdraví, sociální sítě, psychickou pohodu či socioekonomické zázemí stárnoucí populace.

V našem textu jsme se pokusili na datech SHARE ukázat, že formování nových partnerských svazků po padesátých narozeninách není ojedinělé. Podíly jedinců vstupující do pozdních manželství či nesezdaných soužití sice nejsou v celkové populaci zvláště vysoké, pokud však vezmeme v úvahu populaci nezadaných mužů a žen, zjistíme, že počty nových svazků nejsou zanedbatelné. V některých evropských zemích tak až přibližně 40 procent nezadaných padesátníků a šedesátníků začíná žít s novou partnerkou.

Data SHARE naznačují, že mezi jednotlivými evropskými zeměmi existují odlišnosti nejen v pravděpodobnosti vstupu do pozdních svazků, ale i v relativních rozdílech mezi muži a ženami. Ve vztahu k relativním rozdílům mezi pohlavními i k celkové pravděpodobnosti vstupu do pozdního svazku jsme formulovali tři hypotézy. První hledala vysvětlení v relativních počtech mužů a žen ve starších věkových skupinách, druhá odkazovala na případný efekt genderových nerovností a třetí zdůrazňovala důležitost velikosti partnerského trhu. Naše analýzy naznačují, že podíly nových svazků po padesátce souvisí jak s relativním počtem mužů a žen, tak s indexem genderové nerovnosti a velikostí partnerského trhu. Relativní velikost rozdílů mezi muži a ženami však souvisí pouze s prvními dvěma charakteristikami. Data rovněž ukazují, že vstup do pozdních svazků je typičtější pro vysokoškoláky a padesátníky spíše než šedesátníky.

Tabulka 4: Vstup do nových svazků podle vzdělání a způsobu ukončení předchozího svazku, %

	Muži		Ženy	
	nový svazek		nový svazek	
	ne	ano	ne	ano
Vzdělání				
Základní	81.2	18.8	93.5	6.6
Střední	75.0	25.0	90.8	9.2
Terciární	69.3	30.7	88.5	11.5
Způsob ukončení předchozího svazku				
Rozvod/rozchod	64.3	35.7	83.6	16.4
Ovdovění	75.6	24.4	94.4	5.6

Zdroj: SHARELIFE 2008/2009 (3. vlna šetření SHARE)

- Brown, Susan L. 2000. „The Effect of Union Type on Psychological Well-Being: Depression Among Cohabitators Versus Marrieds“. *Journal of Health & Social Behavior* 41: 241-255.
- Caradec, Vincent. 1997. „Forms of Conjugal Life Among the Young Elderly“. *Population: An English Selection* 9: 47-73.
- Clarke, Laura Hurd. 2005. „Remarriage in Later Life: Older Women's Negotiation of Power, Resources and Domestic Labor“. *Journal of Women & Aging* 17: 21-41.
- Crosnoe, Robert Jr., Glen H. Elder. 2002. „Successful Adaptation in the Later Years: A Life Course Approach to Aging“. *Social Psychology Quarterly* 65 (4): 309-328.
- Davidson, Kate. 2001. „Late Life Widowhood, Selfishness and New Partnership Choices: A Gendered Perspective“. *Aging and Society* 21: 297-317.
- Davidson, Kate. 2002. „Gender Differences in New Partnership Choices and Constraints for Older Widows and Widowers“. *Ageing International* 27: 43-63.
- De Jong Gierveld, Jenny. 2002. „The Dilemma of Repartnering: Consideration of Older Men and Women Entering New Intimate Relationships in Later Life“. *Ageing International* 27: 61-78.
- Hamplová, Dana. 2006. „Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42: 35-55.
- Hamplová, Dana. 2011. „(Re)marriage and (Re)partnering in Later Life“. RC 28 Annual Meeting, Colchester, Essex, UK, 13. 4. - 16. 4. 2011.
- Hughes, Mary Elizabeth, Linda J. Waite. 2009. „Marital Biography and Healthy at Mid-Life“. *Journal of Health & Social Behavior* 50: 344-358.
- Chaloupková, Jana. 2010. „Roste variabilita počátků rodinných drah?“. In Jana Chaloupková (ed.). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: SOÚ AV ČR.
- Lillard, Lee A., Linda J. Waite. 1995. „Till Death Do Us Part: Marital Disruption and Mortality“. *American Journal of Sociology* 100: 1131-1156.
- Murphy, Michael, Emily Grundy, Stamatis Kalogirou. 2007. „The Increase in Marital Status Differences in Mortality Up to the Oldest Age in Seven European Countries, 1990-99“. *Population Studies* 61 (3): 287-298.
- Rogers, Richard G. 1996. „The Effects of Family Composition, Health, and Social Support Linkages on Mortality“. *Journal of Health & Social Behavior* 37: 326-338.
- Ross, Catherine E., John Mirowsky, Karen Goldsteen. 1990. „The Impact of the Family on Health: The Decade in Review“. *Journal of Marriage and Family* 52: 1059-1078.
- Smith, Ken R., Cathleen D. Zick, Greg J. Duncan. 1991. „Remarriage Patterns Among Recent Widows and Widowers“. *Demography* 28: 361-374.
- Spalter, Tal. 2010. „Social Capital and Intimate Partnership in Later Life: A Gendered Perspective on 60+ Year-old Israelis“. *Social Networks* 32 (4): 330-338.
- Stack, Steven, J. Ross Eshleman. 1998. „Marital Status and Happiness: A 17-Nation Study“. *Journal of Marriage and Family* 60: 527-536.
- Van Den Hoonaard, Deborah. 2002. „Attitudes of Older Widows and Widowers in New Brunswick, Canada Towards New Partnerships“. *Ageing International* 27 (4): 79-92.

Dana Hamplová vystudovala sociologii a bohemistiku na Filozofické fakultě UK v Praze, kde rovněž získala titul Ph.D. ze sociologie. V současnosti pracuje jako vědecký pracovník v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Věnuje se srovnávacímu výzkumu, a to především problematice demografického chování, sociální stratifikaci a sociologii náboženství. Lze ji kontaktovat na adrese: dana.hamplova@soc.cas.cz

poznámky

- ¹ Tento text vznikl v rámci řešení grantového projektu GA ČR P404/11/0145.
- ² Pojem signifikantní používá sama autorka.
- ³ Tento text používá data SHARELIFE release 1 (listopad 2010). Jedná se o projekt financovaný v 5. - 7. rámcovém programu (project QLK6-CT-2001- 00360, SHARE-I3, RII-CT- 2006-062193, COMPARE, CIT5-CT-2005-028857, and SHARELIFE, CIT4-CT-2006-028812, SHARE-PREP, 211909 and SHARE-LEAP, 227822). Na spolufinancování se podílel také U. S. National Institute on Aging (U01 AG09740-13S2, P01 AG005842, P01 AG08291, P30 AG12815, Y1-AG-4553-01 and OGHA 04-064, IAG BSR06-11, R21 AG025169).

- ⁴ Třetí vlna šetření SHARE se nazývá SHARELIFE, neboť se zaměřovala na retrospektivní historie.
- ⁵ Standardní sex ratio se vypočítává jako poměr počtu mužů v populaci vůči počtu žen. V tomto textu jsme naopak počty žen vydělili počtem mužů, protože tato inverze umožňuje jednodušší interpretaci.
- ⁶ Dá se například předpokládat, že v zemích s tradičnějšími gender rolemi je méně rozvodů, a tedy i menší partnerský trh.
- ⁷ Jedná se jak o legálně rozvedené, tak o jedince, jejichž nesezdané soužití se rozpadlo.